

Live

In deze stad gebeurt nooit wat. Op de avond dat Manuela Paris naar huis terugkeert ontstaat er een koortsachtige drukte, alsof de paus zelf op bezoek komt. Iedereen wil haar zien. Het is kerstavond. De marktkramen op het plein zijn al afgebroken en ook de draaimolens zijn aan het sluiten. De cafés doen hun rolluiken omlaag, de obers wensen de serveersters prettige feestdagen en halen de stroom eraf, de lichtreclames doven een voor een. De belangstellende buurtgenoten drommen samen voor het gebouw waar Manuela woont, tegen het hekje dat als afrastering dient voor een smal grindpaadje. Ze turen naar het kruispunt, twee straten die elkaar loodrecht kruisen als een tekening op millimeterpapier van een landmeter in opleiding. Afgezien van de versieringen, bogen van gekleurde lichtjes opgehangen tussen de gebouwen, valt er niets te bekijken. Het is geen bijster kunstzinnige plek. De enige monumenten die er staan, ter ere van de gevallen van de Eerste Wereldoorlog, zijn ondoordringend: van veraf lijken het gedrochten van schrootijzer, overgebleven van een of andere bouwplaats; het mooiste wat het plein te bieden heeft zijn de bomen en de bankjes, de huizen maken geen indruk, omdat ze niets bijzonders hebben. Zelfs de jugendstilbungalows aan zee, gebouwd aan het begin van de twintigste eeuw toen een dromerige prins van plan was deze kale kuststreek, waar destijds nog niets was, om te toveren tot het chique vakantieoord van Rome, worden steeds meer aangetast door de zon en de zilte lucht. In de straat waar de familie van Manuela Paris woont hadden de juffen tegen de kinderen gezegd dat ze de Italiaanse driekleur aan hun balkons moesten hangen. Maar de scholen zijn al twee dagen dicht en er zijn er maar een paar die eraan gedacht hebben, of er zijn er maar

een paar die een vlag in huis hadden, want er zijn er maar drie uitgehangen. Verschoten vlaggen, want de laatste keer dat ze van zolder zijn gehaald was voor het WK voetbal, en zo haveloos en solitair maken ze een wat armzalige indruk en was het misschien beter geweest als er helemaal geen waren uitgehangen. De grootste van allemaal hangt ook nog eens aan het balkon van de familie Paris zelf, dus eigenlijk zijn het er verder maar twee. Twee vlaggen in een straat met minstens vijftig gebouwen en vierhonderd appartementen.

Vandaar dat de cameraman maar besluit ze uit beeld te houden, om niet de indruk te wekken dat het de Italiaanse bevolking geen reet interesseert. De voormalige klasgenoten – de meiden die met Manuela Paris op de opleiding Toerisme hebben gezeten, of daar in elk geval prat op gaan, ook al zaten ze in een andere klas en hebben ze haar misschien hooguit drie keer gesproken – proberen de aandacht te trekken en verdringen elkaar om in beeld te komen. Dat wordt echter gedomineerd door de verslaggever van het regionale nieuws, die zijn best doet om uit te leggen – in een paar woorden, want het item mag niet langer dan één minuut en dertig seconden duren – dat hij hier voor het huis van Manuela Paris staat in het gezelschap van de burgemeester. Maar hij moet zijn zin meerdere keren herhalen vanwege het kabaal van de claxons, ingedrukt door de bestuurders van auto's die vastzitten in de verkeersopstopping. De verslaggever is een invaller, de vaste streekcorrespondent is op vakantie; hij is jong, heeft een rechthoekig brilletje en een blond sikkje, en niemand kent hem. Maar er staat toch een best grote menigte, en ze zullen haar een waardige ontvangst bezorgen.

Maar dan begint er een venijnige, boosaardige motregen neer te dalen, en Manuela Paris is verlaat, en het is niet bekend of ze met de trein vanuit Rome zal komen of met de auto vanaf de luchthaven Fiumicino, en niemand weet iets, het is koud, het wordt al laat en het spontane welkomstcomité lost op. Een mevrouw met een beverbontjas laat een bos rozen achter onder de bellen van de intercom, maar de buurvrouw gooit ze weg met de bewering dat ze ongeluk brengen: het lijken net van die treurige bloemen die in de berm van

de weg of bij een lantaarnpaal worden neergelegd na een ongeluk, en Manuela Paris is toch zeker niet dood? De burgemeester is de enige die achterblijft, want zij is ook een vrouw, en ze wil Manuela graag een geschenk aanbieden, een beeldje dat in opdracht is gemaakt door een plaatselijke kunstenaar en dat het typische product van de streek voorstelt. Dat wil zeggen een gouden artisjok, want al sinds de jaren dertig zijn artisjokken de trots van de stad, en je zou haast denken dat de veertigduizend mensen die hier wonen zich puur en alleen met artisjokken bezighouden; hoewel ze enkel worden gekweekt door een paar bedrijven buiten de stad, en de rest van de mensen in een fabriek of een winkel werkt, heel ergens anders in elk geval. Hoe dan ook, uitgedost met haar driekleurige sjerp zal de burgemeester deze gouden artisjok, symbool van de inheemse zegeningen, overhandigen aan de beroemde plaatsgenote die de naam Ladispoli op de voorpagina's van alle kranten heeft gebracht. Normaal gesproken komt de stad immers alleen maar ter sprake in april, ter gelegenheid van het artisjokkenfeest. Of wanneer twee dronken Bulgaren elkaar hebben neergestoken bij een vechtpartij. Of als er een bejaarde verdrinkt op de eerste zondag van juni. Hoe dan ook, de burgemeester moet haar deze symbolische gouden artisjok overhandigen, met de complimenten van het college van B en W en de gemeenteraad, unaniem, want ook al verschillen meerderheid en oppositie over alles van mening, ze waren het er wel over eens dat het terecht was om een blijk van erkenning op te dragen aan de inwonster die een toonbeeld is van de ijverige Italiaanse jeugd en uiteindelijk ook hoop biedt voor de toekomst van ons land.

De burgemeester staat onder een paraplu te wachten naast de zus van Manuela Paris, en iedereen is verbluft om hen zo samen te zien, want Vanessa Paris is om verschillende redenen altijd behoorlijk over de tong gegaan – en nou ja, de burgemeester zou nooit een woord tegen haar gezegd hebben als ze niet Manuela's zus was. Met haar platinablonde pagekopje, asymmetrische pony, groene oogschaduw, wimperextensions en fuchsia lippenstift op een overdreven mond laat Vanessa zich interviewen door de verslaggever van de

televisie: ze gedraagt zich heel ongedwongen, alsof ze haar hele leven al interviews geeft. Mijn zus is een heel normale meid – zegt ze, terwijl ze haar kattenogen recht in de camera en vervolgens in die van de toeschouwers boort – mijn zus heeft een hekel aan holle frasen en ze wil niet beschouwd worden als een heldin, en ook niet als een slachtoffer, ze is als een metselaar die van de steiger is gevallen of een arbeider die zich heeft verbrand aan een spetter zoutzuur, ze deed gewoon haar werk, ze heeft zelf voor dat leven gekozen, ze wist wat de risico's waren, en ze heeft zich niet laten ontmoedigen door de moeilijkheden, en daarom is het volgens mij terecht om over Manuela Paris te praten, want de Italiaanse meiden van tegenwoordig zijn geen achterlijke grieten zonder normen en zonder hersens die alleen maar aan geld denken, het zijn ook meiden zoals Manuela, met hun dromen en idealen en vooral met de moed om te proberen die te verwezenlijken. Zodra de geluidstechnicus de microfoon uitzet, vraagt de verslaggever of hij haar mobiele nummer mag.

Wanneer het item morgen op tv wordt uitgezonden zal Vanessa Paris behoorlijk indruk maken, want eerlijk gezegd is ze nog altijd een stuk, ook nu ze de dertig al gepasseerd is. Knapper dan Manuela Paris die zich nooit opmaakt en erbij loopt als een bouwvakker, tenminste, dat zegt iedereen, al hebben ze haar niet meer gezien sinds ze is weggegaan, en toen was ze nog maar een jong ding, en misschien is ze na al die tijd veranderd.

Langzaam maar zeker worden de huizen verlicht, achter de gordijnen glinsteren de lampjes in de kerstbomen, en vanuit de keukens komt de geur van vis. Het is een vreemde gewaarwording om de huizen zo vol mensen te zien. 's Ochtends, als iedereen naar zijn werk gaat, loopt Ladispoli leeg als een hotel aan het eind van de vakantieperiode. Zeven maanden lang, tot de strandtenten weer opengaan, zie je er overdag alleen maar kinderen, bejaarden en werkloze immigranten. Het huis waar Manuela Paris woont is het laatste van de straat, tegenover Hotel Bellavista aan de boulevard. 'Boulevard' is nogal een groot woord voor dat korte stukje straat ingeklemd tussen de twee inhammen die het centrum markeren en belaagd door

de flatgebouwen erachter die dreigend neerkijken op de oude villaatjes, alsof ze van plan zijn die te verpletteren. Van de zee is maar af en toe een glimp te zien, want de muren en de kleedhokjes van de strandtenten belemmeren het uitzicht. Ze is echter wel te horen. Hier buldert de zee. Het is een open zee, gegeseld door de wind, altijd roerig. Mensen die gereisd hebben zeggen dat het net de oceaan lijkt. Krijg nu niet de verkeerde indruk, want deze plek heeft wel degelijk zijn charme, ook al is het nooit het hippe strand van Rome geworden: Manuela vond het er perfect en had nergens anders geboren willen zijn. Maar als eindelijk de auto komt voorrijden, na achten pas, en Manuela Paris uitstapt, kijkt ze verward om zich heen – en eerlijk gezegd lijkt ze helemaal niet blij om thuis te zijn.

We zijn trots om u weer in ons midden te hebben, zegt de burgemeester alleen maar, terwijl ze haar de hand drukt. Haar kiezers zouden het niet op prijs stellen als er te veel poespas omheen werd gemaakt, ze zijn allemaal fel tegen. Vandaar ook dat ze geen bijeenkomst op het gemeentehuis wilde, maar wel toestemming heeft gegeven voor deze kleine informele ontvangst: ze leeft als een evenwichtskunstenaar. Manuela Paris vindt het niet erg – sterker nog, ze had haar moeder verzocht om niemand te vertellen van haar thuiskomst. Maar nu is ze tegen wil en dank toch een beroemdheid geworden en moet ze zich de ceremonie van de uitreiking van de gouden artisjok en het vaantje van de stad laten welgevalen. De verslaggever heeft al zijn vragen al gesteld aan Vanessa Paris, en nu vraagt hij alleen nog aan Manuela wat er op dit moment door haar heen gaat. Het is fijn om thuis te zijn, maar ik kan niet wachten tot ik weer terug kan, er is daarginds nog heel veel te doen, zegt Manuela. Een paar woorden, haastig uitgesproken met neergeslagen ogen, zonder een zweem van een glimlach. Ze is altijd al stug geweest tegen onbekenden. Dan omhelst ze haar moeder, die een kop kleiner is dan zij, en de kleine, magere Cinzia Colella verdwijnt helemaal in de groene overjas van haar dochter. Wanneer laat je je haar weer groeien? vraagt ze terwijl ze over Manuela's voorhoofd wrijft. Ze

zegt niet: Wat heb ik je gemist, of zoiets. Alleen die ene misplaatste vraag, die eigenlijk een andere vraag inhoudt: Moet je nu nog een keer aan je hoofd geopereerd worden? Van het lange haar van haar dochter, zwart glanzend als dat van een indiaan, is geen spoor meer te bekennen. Ze heeft nu een kortgeschoren koppie, als een jongen. In haar naakte gezicht lijken haar chocoladekleurige ogen te groot. Maar de gedachte die bij haar moeder opkwam was dat een meisje zonder lang haar geen vrouw is, maar een gekkin uit het gesticht, of een vijand in de oorlog, of een terminale patiënt, en toen kon ze zich niet inhouden. Vervolgens barst er een heel kabaal los, de burens en familieleden beginnen trots voor haar te klappen, ze verdringen zich om haar, een kus op de wang, een klopje op haar schouder, zelfs haar neven Claudio en Pietro zijn gekomen, met hun kinderen, en haar oom Vincenzo, die met de snor die een ijzerwarenzaak heeft achter de Piazza della Vittoria, allemaal willen ze haar kussen, de vrouwen van haar oom en haar neven willen beslist niet achterblijven, ook al weten ze niet zeker of Manuela hen wel herkent, en allemaal vergeten ze de instructies die ze hebben gekregen van haar moeder die aan iedereen had gevraagd om geen enkele toespeling te maken op wat er gebeurd is; met een passende, meelevende uitdrukking op hun gezicht vragen ze Manuela: Hoe is het, hoe is het? Zij antwoordt onverschillig, bijna geërgerd: Goed, goed, ik ben weer beter.

Maar ze is helemaal niet beter. Ze loopt nog onzeker, steunend op haar stalen krukken, hinkend op haar gezonde voet alsof ze de andere niet durft neer te zetten. Om haar zo te zien strompelen is voor hen allemaal een schok waar ze stil van worden, en die ervoor zorgt dat alle complimenten, vragen en felicitaties in hun keel blijven steken. Niemand had begrepen dat ze zo ernstig gewond was geraakt en dat haar revalidatie nog niet voltooid is. Als de jonge verslaggever het niet zou zeggen in de reportage die morgenmiddag zal worden uitgezonden, zou niemand ooit geweten hebben dat Manuela Paris vier operaties aan haar voet en haar knie heeft ondergaan, drie aan haar ruggenwervel en twee aan haar hoofd. Het was

geruststellender om te geloven dat ze volledig hersteld was en dat Manuela gewoon kwam om de kerstdagen door te brengen met haar familie, zoals iedereen.

Manuela begint zich de trap op te slepen, want in het flatgebouw waar de dames Paris wonen is nooit een lift geweest en die zal er ook nooit komen omdat het trapgat te nauw is. Het akelige getik van de krukken op de treden is deerniswekkend, en haar moeder begint onwillekeurig te huilen. De tranen biggelen in stilte over haar wangen, ze snuift en droogt haar ogen met de mouw van haar jas. Cinzia Colella heeft zich nooit kunnen neerleggen bij het idee dat haar dochter zich ooit nog eens zal laten afmaken voor een armzalig loontje, terwijl ze ook advocaat had kunnen worden, of notaris, of astrofysicus. Maar ze is zelf degene geweest die haar dochter van kleins af aan heeft voorgehouden dat onafhankelijkheid alles is, en dat een vrouw zich moet ontplooien in haar leven, een beroep moet kiezen dat ze leuk vindt, en nooit afhankelijk moet zijn van een man, en uiteindelijk is het dus ook aan haar te wijten dat Manuela Paris is opgegroeid met dat soort ideeën in haar hoofd.

Op de eerste verdieping stopt Manuela, want vanaf haar gewonde been schieten er pijnscheuten naar haar hersenen en ze moet even pauzeren. Vanessa wil haar helpen naar boven te komen en biedt haar arm aan. Maar Manuela houdt haar op afstand, zwaaiend met haar kruk alsof het een geweer is. Ze mompelt koppig: Ik kan het zelf wel, ik kan het wel. Vanessa bedenkt dat het ondanks alles misschien toch wel beter gaat met haar zus.

Bij het avondeten zit Manuela aan het hoofd van de tafel. Ze hebben haar de ereplaats gegeven, met het gezicht naar het balkon. In de donkere avond is de zee een loden plaat, talloze schilfers licht, verbrijzeld door de golven. Het neonreclamebord van Hotel Bellavista is aan, maar de rolluiken van de kamers zijn allemaal omlaag en het hotel is zo te zien gesloten. In het restaurant brandt geen licht. En waarom zou er ook iemand kerstavond komen doorbrengen in Hotel Bellavista? In de winter heeft Manuela daar nog nooit iemand

gezien. Buiten het seizoen komen er alleen gasten in het weekend. Meestal clandestiene stelletjes, getrouwde ondernemers met hun jonge vriendin. Manuela proeft wat van alle antipasti – wilde zalm, paddenstoelen op olie, babyartisjokken, huzarensalade, ansjovisrolletjes met een kappertje erin, ganzenleverpaté, paling – want die ongewone overvloed zegt haar dat haar moeder de hele dag in de keuken heeft gestaan om ze klaar te maken, en dat zij de enige persoon ter wereld is voor wie ze dat heeft gedaan. Het is allemaal heerlijk, maar Manuela houdt er een bittere nasmaak aan over, van zout, van verspilling. Lusteloos neemt ze wat happen van de linguine met venusschelpen, de zeebaars met kappertjes, de artisjokken, gelaten aanvaardt ze de traditionele plak kerstcake. Wanneer Vanessa heupwiegend op haar hoge hakken naar de keuken loopt, gevolgd door de schaaftachtige blikken van de drie heren Colella, ziet Manuela ineens tot haar verbazing dat er aan de overkant, achter het half neergelaten rolluik van een raam op de tweede verdieping, een lamp is aangegaan. Er is daar iemand. Op kerstavond, in Hotel Bellavista.

Haar oom, haar neven en haar moeder maken een enorm kabaal, zo voelt het voor haar tenminste, want ze is zoveel drukte niet meer gewend. In een ziekenhuis zijn de voetstappen zacht, de stemmen gedempt, de geluiden afgezwakt. Je kunt er het gekraak van de stilte horen, als de ademhaling van de tijd. En zij heeft maandenlang niets anders gedaan dan kijken naar de rechthoek van het raam – waarin een magnolia prijkte – en luisteren naar de ruisende blaadjes en de kwetterende vogeltjes verscholen tussen de takken. Die glimmende groene boom, die keuvelende vogeltjes waren zo onwerkelijk, zo absurd, dat ze zich soms wel eens afvroeg of ze echt nog leefde. De blaadjes waren groen in de herfst en groen in de winter: het leek of de tijd stilstond.

Kom anders een keer bij me langs in de winkel, zegt haar neef Claudio nu tegen haar. Dan mag je een hondje uitzoeken. Dat kan je mooi gezelschap houden tot je weer teruggaat in dienst. Wat nu heel erg in is zijn die Russische toy-terriërs, piepklein, ze zijn heel lief en nergens bang voor. Ik heb er eentje die echt geweldig is, ras-

zuiver, weegt nog geen drie kilo, hij past zo in je handtas. Je hoeft er niet voor te betalen, je krijgt hem van mij. Manuela kauwt op een stuk witte noga zo hard als beton en staart hem bevreemd aan. Ze heeft niet geluisterd. Ze wenste dat ze heel ergens anders was. Ze had helemaal geen zin om iemand te zien, ze had nog zo gevraagd of ze haar komst stil wilden houden, maar haar moeder is de afspraak niet nagekomen en nu zit ze noodgedwongen aan een stampvol, luidruchtig familiediner, even afmattend als een mars met bepakkings. Ze heeft geen zin om een gesprek te voeren, en al helemaal niet om naar de verhalen van anderen te luisteren. De mensen praten gewoon om het praten, en Manuela heeft geen zin meer om haar tijd te verdoen met flauwekul. Ze heeft zichzelf onderworpen aan een therapie om af te kicken van alle overbodige dingen. Maand na maand bleken er steeds minder dingen te zijn die echt belangrijk waren. Uiteindelijk was het enige wat overbleef haar gezondheid, haar vrijheid, haar leven.

Laat haar maar met rust, fluistert Vanessa in het oor van de neef, ze is moe. Vanessa heeft de hele avond op haar zus gelet, die apathische blik baarde haar zorgen – en daardoor is ze te veel gaan eten, ze heeft zich zitten volproppen om haar onrust de kop in te drukken, en nu heeft ze last van brandend maagzuur, alsof ze een zee-egel met stekels en al heeft doorgeslikt. Ze heeft haar zus ontzettend gemist. Maar ze weet niet hoe ze dat tegen haar moet zeggen, ze weet ook niet of de hechte band die er vroeger tussen hen was ooit weer hersteld zal worden of dat die voorgoed ten einde is, en ze weet vooral niet of zij eigenlijk nog wel iets betekent voor Manuela. Die meid met het kortgeschoren haar aan het hoofd van de tafel, ineengedoken op de te grote stoel, kijkt verdwaasd om zich heen en naar de anderen, alsof ze een vreemde is die per ongeluk op kerstavond in dit appartement is beland.

Vanessa peutert met haar nagels het zilverpapier van de fles bubbels open, ze schudt met de fles en laat de kurk eruit schieten. Want hoe harder de knal, hoe meer geluk het brengt. Ze denkt er niet eens bij na. Manuela schrikt zich rot en wordt lijkleek. Een lichtflits be-

neemt haar het zicht, een enorme explosie verdooft haar oren. Haar hart begint als een razende te bonken, het zweet staat op haar voorhoofd. Haar benen trillen, bezwijken. Ze wankelt voorover, zwaaiend met haar armen om niet te vallen, en ze maait de kristallen vaas van tafel die met een klap op de vloer in gruzelementen valt, waarbij haar spijkerbroek en haar blouse worden bedolven onder een regen van water, blad en bloemen. Mooie vaas, die heeft ze nog nooit gezien, het enige nieuwe voorwerp in een woonkamer die voor de rest volkomen identiek is gebleven, precies zoals ze hem jaren geleden heeft achtergelaten. Identiek, maar wel een soort van verouderd. Op de een of andere manier krijgt Manuela het voor elkaar om weer te gaan zitten.

Sukkel die je bent, sist hun moeder in Vanessa's oor, de dokter heeft het nog zo gezegd, geen knallen, geen plotselinge geluiden, want Manuela's hersenen zijn heel gevoelig. Dat zegt Cinzia Colella, maar in feite heeft ze geen idee met wat voor kwaal haar dochter te kampen heeft. Ze weet alleen dat het erop neerkomt dat ze niet herinnerd moet worden aan die gebeurtenis. Sinds haar repatriëring heeft Manuela elke keer als haar moeder bij haar in het ziekenhuis op bezoek kwam gezegd dat ze er niet over wilde praten, dat het nog te vroeg was. Maar nu is het al meer dan een halfjaar geleden en Manuela wil er niet alleen niet over praten, ze raakt ook nog eens totaal van de kaart als de kurk van een fles bubbels knalt.

Amò, amò, niks aan de hand, fluistert Vanessa terwijl ze zachtjes aan haar schouder schudt. Hé? Ben je daar? Het was alleen maar die klotekurk, sorry. Ze raapt de kristalscherven van de vloer op en legt ze achteloos op het doorweekte tafellaken. Jammer van die vaas. Hij was heel mooi en misschien ook best wel duur. Zou dit misschien een boodschap zijn? Het was een cadeau geweest van Youssef voor Cinzia Colella, vorig jaar kerst. Vorig jaar kerst zat Manuela in Afghanistan, en was Vanessa's vriend hun moeder fijne feestdagen komen wensen. Aangezien hij niet wist wat hij moest meebrengen voor een vrouw die hij nog nooit had gezien en van wie hij vermoedde dat ze hem ongunstig gezind was, had hij die Swarovski-vaas

gekocht, want met zo iets schitterends kwam hij goed voor de dag. Vanessa vindt het jammer dat Manuela niet de kans krijgt om Youssef te leren kennen. Manuela heeft meer mensenkennis dan zij, ze is gewend om mensen meteen te doorgronden, door hen heen te kijken alsof ze een röntgenfoto van hun hart maakt, en Vanessa is benieuwd wat ze van hem zou vinden. Of ze denkt dat hij bij haar past, of hun relatie bestendig zal zijn – want vorig jaar kerst was ze daarvan overtuigd, anders had ze hem echt niet aan haar moeder voorgesteld, maar daarna kregen ze al vanaf oudejaarsavond om de haverklap ruzie om het minste of geringste, en nu weet ze allang niet meer zo zeker of Youssef wel de ware is voor haar. Ervan uitgaand dat die bestaat tenminste, en dat het er maar één is. Maar Youssef komt pas in februari terug uit Marokko, en dan is Manuela al niet meer thuis.

Misschien kunnen wij maar beter gaan, fluistert oom Vincenzo met een medelijdende blik op zijn zus. Cinzia Colella stamelt wat over het feit dat Manuela nog niet hersteld is, flink trauma opgelopen, vergt tijd, dat soort dingen heeft een flinke nasleep, het is niet alleen maar een kwestie van verwondingen en gebroken botten... Maar ze vraagt haar familie niet om nog langer te blijven. De kerstsfeer is verdwenen. De neven en hun vrouwen komen gegeneerd overeind, ze nemen afscheid van oma Leda en vermijden het om naar Manuela te kijken, en om de aandacht te trekken, alsof ze zich schamen voor hun hinderlijke lichamen en voor het geluid van hun piepende schoenen op de geboende vloer. Als de televisie er niet was, die op de achtergrond al de hele tijd aanstaat zonder dat er iemand naar heeft gekeken, zou het nu akelig stil zijn in de woonkamer, alsof er iemand gestorven was. Ze schrikken op door het schelle geluid van een telefoon. De ringtone is de muziek van de douchescène uit *Psycho*, het volume wordt telkens hoger; het klinkt angstaanjagend. Vanessa vist haar mobiel onder het kussen van de bank vandaan, kijkt op het display en neemt niet op. Is het Youssef? plaagt Alessia. Nee, schatje, antwoordt Vanessa verrast, het is niet Youssef.

Bedankt voor alles, heerlijk gegeten, ik heb je altijd al gezegd dat je een restaurant zou moeten beginnen, fijne feestdagen nog, fluistert tante Pina tegen haar schoonzus, terwijl de vrouw van Pietro haar tasje pakt en hun dochtertje Carlotta haar jas aantrekt, en de kleine Jonathan maar naar die lijkleke vrouw staat te staren, die daar hijgend zit, met starre ogen, de mond open, een roos die met een doorn aan de mouw van haar blouse hangt en haar blouse kletsnat zodat je alles kunt zien. Nicht Manuela draagt geen beha. Er valt niets te ondersteunen, ze is plat als een bezemsteel. Maar ze heeft toch een soort borstjes. Zijn vader trekt hem met een ruk mee. De familie Colella vertrekt in een stoet, rouwmoedig fijne kerstdagen, fijne kerstdagen herhalend, zonder zich om te draaien, alsof ze het eigenlijk niet mochten zien of weten, alsof ze een verboden waarheid hebben bespied.

Gaat het weer een beetje, amò? fluistert Vanessa, en Manuela knikt. Het gedreun in haar oren is verdwenen. Ook de misselijkmakende geur van verbrand vlees ebt langzaam weg. Haar hartslag wordt rustiger, het getintel in haar benen neemt af. Ze kijkt haar zus aan met een pijnlijk lachje, maar in van plaats van dat Vanessa daardoor gerustgesteld wordt krijgt ze een steek in haar hart. Wat hebben ze je aangedaan, verdomme! zou ze willen schreeuwen. Ze haalt de roos van Manuela's mouw af, maar kan geen woord uitbrengen. Toen Manuela zich vrijwillig had aangemeld om in dienst te gaan, was Vanessa zwanger. Op de dag dat haar zus de militaire eed aflegde, moest zij net bevallen. Hun moeder had moeten kiezen. Ze kon niet tegelijkertijd in de kazerne zijn en in het ziekenhuis. Uiteraard had ze voor het ziekenhuis gekozen. Manuela had het niet leuk gevonden. Tweehonderdvijftig vrouwelijke soldaten van het derde echelon legden hun eed af op de wapenplaats van de kazerne in Ascoli Piceno. De stafchef van het leger was erbij aanwezig, de generaals waren erbij, de autoriteiten, de verwanten met tranen in de ogen. Manuela was de enige zonder familieleden om haar te feliciteren en ze had haar kaartjes voor gereserveerde plaatsen aan de andere meiden gegeven. Zelfs haar opa had niet kunnen komen,

want niemand kon hem brengen en Vittorio Paris leed toen al aan parkinson, vel over been, broos als een uitgedroogde spin, hij woog nog maar veertig kilo, hij kon niet meer autorijden en evenmin op de bus stappen. Maar Vanessa kon er niets aan doen dat Alessia was geboren met een keizersnee die allang van tevoren gepland stond, de artsen gaan een keizersnee echt niet verzetten omdat je zus die dag haar eed op de vlag aflegt. Vanessa had het zichzelf nooit vergeven dat ze er die dag niet bij was geweest. Ze had er gewoon moeten zijn. Zij had als eerste te horen gekregen dat Manuela het verzoek had ingediend om bij het leger te gaan, en in tegenstelling tot hun moeder, vrienden en andere familieleden had Vanessa het een goede beslissing gevonden – ook al waren er destijds nog maar weinig vrouwelijke militairen en vond iedereen dat het iets onnatuurlijks was, omdat de vrouw biologisch gezien geschapen was om léven te geven, in plaats van de dood. Maar Manuela wierp tegen dat de mens zich heeft verlost van de stompzinnige, wrede tirannie van de natuur, de mens is geen zebra of kangoeroe die enkel wordt gedreven door zijn instinct, en hij volgt ook niet noodgedwongen een vast spoor: mensen hebben niet maar één weg voor zich – ze zijn vrij. Vanessa had haar zus geholpen bij het invullen van het aanmeldingsformulier als beroepsmilitair voor een jaar, en later was ze met haar meegegaan naar het Selectiecentrum en toen Manuela bij de kazerne over de drempel was gestapt had ze tranen met tuiten staan huilen.

Maanden later had Vanessa de video-opname gezien van de eedafleggingsceremonie in Ascoli, gefilmd door de ouders van Angelica Scianna, en ook al waren alle meiden keurig in uniform – allemaal met lipgloss en transparante nagellak op, de enige make-up die réglementair was toegestaan – toch kwam Manuela, zonder lipgloss en zonder nagellak, haar zwarte paardenstaart onder de baret en een ernstige blik, een stuk geloofwaardiger over als soldaat. Op het filmpje riepen de meiden in koor: Ik zweer het! en daarna zetten ze luidkeels het ‘Fratelli d’Italia’ in; Vanessa had kippenvel gekregen toen ze al die vrouwenstemmen het door Goffredo Mameli geschreven volkslied had horen zingen.

Een kwartier na middernacht ligt Alessia al te slapen op de wankel-
le stretcher die bij Vanessa op de slaapkamer is neergezet; Cinzia
Colella is met de vaatwasser bezig en Vanessa staat voor het bad-
kamerraam met haar mobiel tegen haar oor gedrukt, terwijl ze met
haar bovenlichaam naar buiten hangt om meer bereik te hebben,
want om de een of andere reden houdt het gebouw van Hotel Bella-
vista de ontvangst tegen in huize Paris. Ze fluistert; Manuela is nog
wakker en ze wil niet dat die haar hoort praten met een kerel die ze
amper tien minuten heeft gesproken en die haar nu al meteen belt,
op kerstavond nog wel. Manuela is best wel streng. Ze zegt dat een
militair net een priester is: je bent niet alleen in de kerk religieus.
En daarom gedraagt ze zich ook als ze geen uniform aanheeft alsof
ze er wel een draagt. Het gevoelsleven van Manuela is – voor zover
Vanessa weet tenminste – van een bijna deprimerende monogamie.
Er is maar één jongen geweest die ze mee naar huis nam, Giovanni
Bocca, en ook al vond Vanessa hem saai en onbetrouwbaar, ze had
zich neergelegd bij het idee dat Manuela met hem zou trouwen.
Manuela had haar al gevraagd als haar getuige. Ze hadden erover
gesproken met de pastoor van de Santa Maria del Rosario-kerk, ze
hadden ook al informatie ingewonnen over hoe ze konden worden
vrijgesteld van het bijwonen van de prehuwelijkskursus. Maar vorig
jaar, voordat ze naar Afghanistan vertrok, had Manuela het ineens
uitgemaakt. Ze had niemand uitgelegd waarom.

De jonge verslaggever met het blonde sikje heet Lapo. Zijn stem
klinkt echt overdreven euforisch. Misschien heeft hij gedronken of
een pilletje geslikt, of misschien doet hij alleen maar zo omdat hij
ongedwongen wil overkomen. Hij vraagt of ze overmorgen iets te
doen heeft. Hij popelt om haar weer te zien. Ik kan niet, aarzelt
Vanessa, ik moet bij mijn zus blijven, ik wil haar niet alleen laten,
het gaat niet goed met Manuela, en ze is ook al lang geleden naar
het Noorden verhuisd, ze kent hier niemand meer. En als ik dan een
vriend meeneem? vraagt Lapo.

Als alle lampen in huis uit zijn, en niemand haar meer zou kunnen
betrappen, gaat Manuela naar het balkon en steekt een sigaret op.

Het balkon loopt voor de woonkamer langs, maakt een rechte hoek en stopt voor de keuken. Het is leeg, afgezien van Alessia's fietsje en een roestig droogrek. Haar moeder houdt niet van bloemen en Vanessa is te warrig om eraan te denken dat de planten nog water moeten hebben. De geraniums staan te kwijnen in hun plastic bakken, de basilicum is een dor zwart takje en de jasmijn heeft al zijn blaadjes verloren. De nicotine doet haar hoofd duizelen. De eerste sigaret van haar leven heeft ze gerookt op de binnenplaats van het militaire ziekenhuis, een paar maanden geleden. Zevenentwintig jaar zonder ook maar het verlangen naar één trekje, zelfs niet op school, zelfs niet in de kazerne, zelfs niet op de basis, waar alle soldaten rookten, en nu kan ze niet meer zonder. Sukkel die ze is. Ze leunt op de balustrade en kijkt naar het Bellavista. In de kamer tegenover haar, op de tweede verdieping van het hotel, is het licht uit. De gordijnen dicht. Maar op het balkon, in het donker, staat iemand. Iemand die rookt. Alleen het gloeiende puntje van de sigaret verraadde dat er iemand is – anders zou haar in het donker niets zijn opgevallen. Een donkere gedaante, leunend tegen de balustrade, in dezelfde houding als zij. Het is een man.

De mistral blaast een vage geur van aromatische tabak in haar gezicht. Manuela tikt de as in de plantenbak en vraagt zich af wat hij daar doet, in zijn eentje in een leeg hotel, in de kerstnacht. Misschien lijdt hij ook aan slapeloosheid, en is hij bang om naar bed te gaan. Bang dat er uit de duisternis beelden, geuren, geluiden en stemmen zullen opdoemen die hij wil vergeten. Geluiden, dié vooral. Dat geluid. Voor haar is het tenminste wel zo. Het ergste moment van de dag is het allerlaatste, wanneer ze het licht uitdoet en haar hoofd op het kussen legt. In het donker voelt ze zich breekbaar, weerloos tegen haar nachtmerries – of zelfs alleen maar tegen haar herinneringen. Al zes maanden doet ze geen oog dicht zonder slaapmiddel. Ze stelt de afspraak met haar bed uit tot de kunstmatige slaperigheid haar geest begint te benevelen. Maar nu blijft ze ondanks de druppeltjes hardnekkig waakzaam. En ook wanneer ze in de klamme aarde van de plantenbak haar peuk uitdrukt, en die

vervolgens in haar zak stopt om geen sporen achter te laten, blijft ze tegen de balustrade geleund staan kijken naar die man aan de overkant, met donkere kleren aan, en een wat lichtere sjaal om zijn hals. De man staart naar de straat onder hem – waar echter nog geen auto voorbijkomt. Vandaaruit kan hij de driekleur van de familie Paris zien, die bij elke windvlaag tegen de balustrade wappert. In de stilte van de kerstnacht klinkt alleen de zee die zich op het strand werpt, monotoon, boosaardig, woest, en het geklapper van de vlag. Maar zodra de man merkt dat Manuela naar hem staat te kijken krijgt hij een schok, hij gooit zijn peuk op straat, schuift het gordijn aan de kant en verdwijnt in zijn kamer. Hij doet geen licht aan.

Live

Op eerste kerstdag gaat Manuela 's ochtends naar het strand. De dokter heeft haar op het hart gedrukt dat ze elke dag moet wandelen. Cinzia Colella wil graag met haar mee, want ze heeft sinds haar dochter thuis is nog geen twee woorden met haar kunnen wisselen. Ze krijgt bijna het idee dat Manuela haar ontwijkt. Maar waarom zou ze? Haar moeder wil haar alleen maar beschermen. Ze wil dat ze weer beter wordt. Sterker nog, ze denkt dat de dokter haar daarom naar huis heeft gestuurd, en dat het haar taak is om haar dochter beter te maken. Manuela zegt kortaf dat ze dat liever niet wil. Ze wil ervan profiteren. Waarvan? vraagt haar moeder verbouwereerd. Van de eenzaamheid, antwoordt Manuela terwijl ze haar jas dichtknoopt. Ik weet niet meer wat dat is. Dan trekt ze de deur achter zich dicht en strompelt de trap af. Het soldatenleven is in meervoud. Op missie had ze gedurende bijna zes maanden geen enkele privacy meer gekend. Zelfs haar ondergoed hing open en bloot aan de waslijn. Er was weinig ruimte en ze zaten meer op elkaars lip dan ze in de kazerne gewend was. Maar toch had die opgelegde gemeenschappelijkheid iets meeslepends gehad. Wakker worden om dezelfde tijd, je gezicht wassen bij dezelfde verstoppte wasbak, last hebben van dezelfde ongemakken, net zo praten als de anderen, hetzelfde jargon en dezelfde woorden gebruiken, bang zijn voor dezelfde dingen, dezelfde ervaringen delen en alle kleine dagelijkse bezigheden, dezelfde herinneringen opslaan, het is tegelijkertijd een uitoefening van geduld en van expansie. Je wordt een cel van een levend organisme dat niet zonder jou kan maar dat jou ook ontstijgt, en dat heeft iets geruststellends. Maar nu, verdreven uit de cocon van een collectief leven waarvan ze niet eens weet of ze er ooit nog in zal

terugkeren, opnieuw in deze stad die vroeger de hare was maar nu niet meer, is ze heel alleen met haar stalen krukken en haar schaduw.

's Winters wordt het strand een tapijt van brokstukken die zijn uitgespuugd door de golven. Oude, nutteloze spullen die jarenlang over zee zwerven, duizenden kilometers lang heen en weer worden geslingerd om uiteindelijk door een gril van de stromingen op dit stukje kust te eindigen. Plastic flessen, piepschuimen bakken, bierdoppen, wattenstaafjes, zelfs luiers. Het zou verspilde moeite zijn om al die dingen op te ruimen. Vroeg of laat zal de branding ze weer meenemen. Spullen gaan nooit dood. Manuela loopt langzaam, ze ontwijkt een pantoffel, een verdorde palmtak, een boa bedekt met een groenige donslaag. Een korte wandeling, van Hotel Bellavista tot aan eethuis Tahiti, een houten bouwwerk met een rieten dak – donkere balken, aan de wanden foto's van tiara's en kano's – dat de eigenaars hebben bedoeld als een Polynesisch eethuis, of dat een Polynesische sfeer moet oproepen voor de mensen uit Rome die hier op zondag gefrituurde vis komen eten en die nooit naar Tahiti zullen gaan. Wanneer ze om op adem te komen even gaat zitten op het muurtje bij de strandtenten en omkijkt om te zien hoe ver ze gelopen is, zijn haar voetafdrukken duidelijk te zien in het zand. De dikke, gegroefde zool van het legerkistje aan haar ene voet, de gladde onderkant van de orthopedische schoen aan haar andere voet en een hele reeks ronde gaten, als krabbenholen. Ze krijgt zin om die krukken in zee te smijten.

Het strand van haar stad heeft ze altijd geweldig gevonden. Niet dat ze enig vergelijkingsmateriaal had. Haar vakanties heeft ze altijd hier doorgebracht, want wij hebben de zee nou eenmaal gratis, zei haar moeder altijd, en dan is het onzin om ergens anders ons geld te gaan vergooien. Aan haar collega-mountainleaders die waren opgegroeid in de mist en de kou van een troosteloze plaats in het binnenland vertelde ze altijd over het zwarte, ijzerhoudende zand van Ladispoli, ontstaan uit het pyroclastisch materiaal van uitbarstingen van de vulkanen van het Sabatinigebergte, dat beroemd is om zijn heilzame eigenschappen. Als je een magneet bij de zandkor-

rels houdt zie je dat het magnetiet en het groene pyroxeen worden gescheiden. 's Zomers in de zon wordt het zand bloedheet en het is een soort kuur voor je botten, maar ook voor je geest – omdat het je leert over hete kolen te lopen. Manuela was eraan gewend, net als een fakir, en daarom had ze helemaal geen last van het hete zand van de woestijn waar de anderen helemaal gek van werden. De soldaten klaagden dat ze dat zand overal terugvonden, tussen hun tanden terwijl ze zaten te eten, in hun haar, in hun neus, in hun ogen, zelfs in hun anus, maar haar deed het knarsende zand tussen haar tanden en op haar huid juist denken aan de gelukkigste dagen uit haar jeugd, het bezorgde haar het gevoel dat de wereld één is, de afstand tussen plekken en continenten bijna een optische illusie, en haar huidige leven een logische voortzetting van het vorige. Want de militair Manuela was nog dezelfde als het meisje dat na school in de brandende zon speelde, zonder acht te slaan op het geschreeuw van haar oma die haar door het raam toeriep dat ze in elk geval iets op haar hoofd moest doen.

Haar eerste wandeling is aan de korte kant, maar het strand loopt nog kilometers ver door – je kunt de sloot tegenwoordig oversteken via een houten voetgangersbrug – om de baaien heen die zijn ontstaan nadat er enorme grijze betonblokken in het water waren gegooid om de erosie van de kust tegen te gaan. Kunstmatige, maar toch lieflijke en geruststellende inhammen zover je kunt kijken, tot de zilte stoom de kust doet vervagen en in een zilverachtige nevel hult. De betonblokken hebben echter weinig geholpen; de golven beuken nog steeds op het strand en elke winter snoepen ze er weer een stuk af zodat er nu nog maar een dunne strook van over is. Als klein meisje dribbelde Manuela 's zondags urenlang achter haar opa aan langs de vloedlijn, wanneer de zee kalm was, vanaf het ochtendgloren totdat de zon hoog aan de hemel stond. Vittorio Paris zocht naar platschelpen, die hij van het zand schraapte met een handharkje. Dat had hij geleerd van de mensen uit Minturno net boven Napels, die in de jaren vijftig hun fortuin waren komen zoeken op de stranden helemaal in het noorden van de regio Lazio. Later waren

de schelpen vrijwel uitgestorven door de waterverontreiniging en de zandsuppletie, haar opa had er steeds minder kunnen vinden en was er uiteindelijk mee opgehouden.

Ons zand is zwart – ze hoort het zichzelf nog zeggen tegen Zandonà. Als petroleum, en ook de zee is zwart. Op dat moment zaten ze vast op een zandheugel, op een plek waarvan ze zich de naam niet meer herinnerde, of misschien had die geen naam. De chauffeur had een verkeerde manoeuvre uitgevoerd. Hij bestuurde een pantserwagen, geen gewone auto, maar af en toe vergat hij dat even. Zij had hem een berisping moeten geven, maar in plaats daarvan had ze de schuld op zich genomen voor de omweg waardoor ze vast waren komen te zitten. De soldaat moest weten dat ze hem zou verdedigen tegenover haar meerderen. Hij moest vertrouwen in haar hebben, en zij moest het zijne zien te verwerven, en dat van het hele peloton. Ze was niet kwaad en ook niet bezorgd. Ze liet het zand tussen haar vingers door glijden. Geel, bijna wit, dat zand. Ongrijpbaar, als talkpoeder. Zand zover het oog reikte. Nergens een bouwwerk. Nergens een teken van menselijk leven. Nergens een struik. Nergens dieren noch vogels noch insecten die door de droge, ijle lucht gonsden. In de absolute stilte alleen de ronkende motoren van de QRF die hen kwam ophalen, steeds dichterbij. Dat maagdelijke maanlandschap, van een hartverscheurende, absolute schoonheid, had iets deprimerends. Pas nu, nu ze de zilte lucht van de Tyrreense Zee opsnuift, begrijpt ze waarom. Wat er ontbrak was de zee. Het was een landschap dat aan alle kanten werd omstuwed door de horizon, zonder uitmondungen, zonder openingen. Zonder toekomst.

Een donkere schim in trainingspak, een spook met een wollen muts en een zonnebril op, schiet hardlopend voor haar langs terwijl zij op het muurtje zit uit te rusten. Even waait er een flard langs haar heen van de ijle muziek die hij op zijn iPod beluistert. Het is de stem van Thom Yorke. 'Everything in Its Right Place', van Radiohead. Ze herkent het omdat luitenant Russo in Afghanistan altijd naar *Kid A* luisterde. Door hem was ze Radiohead ook mooi gaan vinden. Hij zei dat die muziek een scheur in je geest maakt, een

lege ruimte waarin je gedachten zich kunnen verstoppen. Een man die een donkere bril draagt op een loodgrijze, bewolkte winterdag, zonder een straaltje zon, is niet minder vreemd dan iemand die op kerstavond in Hotel Bellavista verblijft. Misschien is dit wel dezelfde persoon. Manuela heeft het idee dat hij haar gezien heeft. Het spook rent eethuis Tahiti voorbij, met maaiende benen, en wordt steeds kleiner, een blauw uitroepteken langs de vloedlijn omzoomd met schuim.

Teodora Gogean is te laat. Ze neemt nooit de moeite om aan te bellen via de intercom, ze heeft de gewoonte om drie keer te toeteren. Vanessa zegt dat ze een lompe boerin is, dat er in haar land sowieso nooit enige beschaving is doorgedrongen en dat ze voordat ze naar Italië emigreerde niet eens wist wat een intercom was. Manuela gaat er nooit op in als haar zus dat soort dingen zegt, ook omdat Vanessa op zich niks tegen Roemenen heeft, alleen maar tegen Teodora. Ze loopt voorzichtig de trap af, tree voor tree: eerst de krukken, dan haar gezonde voet, ten slotte de andere. De afstanden dijen uit. De ruimte verbreedt zich om haar heen. En ook de tijd is ontregeld. Ze is teruggekeerd naar het verleden, als een klein kind. Of ze proeft haar toekomst, hoe het is om oud te zijn.

Het restaurant van Hotel Bellavista is open, en door het keukenraam ziet ze het Egyptische gezicht van de kok. De gordijnen zijn echter allemaal gesloten. Vreemd, want de voornaamste aantrekkingskracht van het restaurant is het uitzicht op zee, en de mensen gaan er speciaal heen om naar de golven te kunnen kijken onder het eten. De tafel in de hoek is bezet. Er zit maar één iemand. Zijn gelaatstrekken worden afgeschermd door het gordijn, maar het is dezelfde man als die van de vorige avond, de hardloper op het strand. Ongetwijfeld een toerist. Maar wie komt er in vredesnaam eind december hier vakantie vieren?

Ladispoli heeft een slechte reputatie. Onverdiend, maar met een reputatie is het net als met eer, die kennen anderen je toe, en je kunt er bijna niets aan doen om die te corrigeren. Mensen, plekken, ras-

sen, ze krijgen stuk voor stuk een oordeel opgeplakt, door god weet wie, en dat is blijvend. Volgens een stom cliché, dat Manuela pijnlijk vond maar waar ze altijd weer op werd gewezen wanneer ze moest vertellen waar ze was geboren, spant Ladispoli de kroon als lelijkste kustplaats van Lazio. Een kluwen flatgebouwen, allemaal verschillend, in de jaren zestig en zeventig haastig opgetrokken naast en bijna boven op het dorpje met jugendstilhuizen aan zee, zonder respect en zonder charme, verbouwd, opgekalefaterd met balkons en veranda's maar evengoed hopeloos lelijk. Een wirwar van asfalt, auto's en beton. Dan reageerde Manuela altijd verontwaardigd, beledigd. Er ontstonden felle discussies waaruit in elk geval was af te leiden dat die weinig benijdenswaardige eerste plaats te betwisten viel. Afgezien van een groot aantal stadjes ten zuiden van de Tiber was Civitavecchia wel de grootste concurrent. Maar vanuit Civitavecchia vertrekken de schepen naar Sardinië, terwijl hier geen haven is, hier heb je echt alleen maar artisjokken en de zee. De gast van Hotel Bellavista heeft er echter voor gekozen om juist in Ladispoli zijn vakantie door te brengen. En hij eet in zijn eentje in het restaurant, vergezeld van een stotterende ober van middelbare leeftijd en een fles mineraalwater.

Teodora Gogean omhelst haar langdurig. Onhandig klopt ze Manuela op de rug – de enige manier waarop ze kan laten blijken hoe fijn ze het vindt om haar weer te zien. Teodora is een onbeholpen, introverte vrouw, totaal niet in staat om uiting te geven aan haar gevoelens – als ze die tenminste heeft, wat nog niet gezegd is. Manuela vreest dat zij veel op haar lijkt. Komt Alessia ook niet mee? vraagt Teodora terwijl ze naar de eerste versnelling schakelt, maar ze vraagt het meer om maar iets te zeggen te hebben, want ze weet toch al dat Vanessa Traian nooit het plezier zou gunnen om zijn nichtje met Kerstmis te zien te krijgen. Sommige wraakacties worden koud voltrokken, wanneer ze helemaal niet meer van belang zijn en ook niemand meer voldoening schenken; het zijn verlate, zinloze wraakacties, maar ze worden evengoed nog voltrokken. Alessia gaat met mijn moeder eten bij mijn neef Pietro, legt Manuela uit. Dat

vindt ze leuk, dan kan ze met Jonathan spelen. Ze zitten bij elkaar op school, in dezelfde klas. Maar evengoed bedankt voor de uitnodiging. Teodora haalt haar schouders op. Deze familie zal nooit meer een eenheid worden.

Het is maar een kort ritje naar huize Gogean. Tiberio Paris en Cinzia Colella hadden zich nooit meer verzoend, ook niet na hun scheiding, maar ze waren wel altijd op nog geen kilometer van elkaar blijven wonen – weliswaar zij in de rechthoek van de jugendstilhuizen en hij in de nieuwe wijk achter de rotonde. Ze liepen door dezelfde straten, deden bij dezelfde kramen op de markt boodschappen, dronken koffie bij dezelfde bar en soms kwamen ze elkaar toevallig tegen. Dan stak een van hen de weg over.

Hoe gaat het? vraagt Teodora. Het is zwaar, geeft Manuela toe. Ik ben niet gewend om niks te doen te hebben, ik vervel me. Traian had erbij willen zijn gisteravond, toen je thuiskwam – verandert Teodora meteen van onderwerp. We hebben er ruzie over gehad, hij is nu nog boos op me. Waarom heb je hem niet laten komen? vraagt Manuela verwijtend, dat had ik leuk gevonden. Teodora Gogean gaat er liever niet op in: ze wil de ex van haar man er niet van beschuldigen dat ze die jongen heeft verboden zijn zus te verwelkomen. Manuela zou niets begrijpen van die vuile, futiele oorlog tussen hen. Traian heeft de vlag aan de vensterbank van zijn raam gehangen en daar is Manuela blij mee.

Waarom kom je niet zolang bij ons in huis? zegt Teodora terwijl ze Manuela uit haar jas helpt. Bij je moeder is het maar behelpen, daar ben je meer een logee, je moet op de slaapkamer van je nichtje, het is onhandig, en vijf vrouwen in één huis is ook veel te veel. Maar hier is plaats zat, ik kan mijn strijkkamertje voor je inrichten, dan heb je een eigen plek. Als je alleen wilt zijn, hoef je de deur maar achter je dicht te trekken. Wij zullen je niet lastigvallen. Dat weet ik, dank je wel, zegt Manuela, maar ik blijf niet lang, na de kerstvakantie ga ik weer terug, mijn revalidatieperiode duurt maar tot 12 januari. Dat korte koppie staat je geweldig, merkt Teodora op, je lijkt net Demi Moore. Ze hebben me kaalgeschoren voor de opera-

tie, antwoordt Manuela achteloos. En ik wilde het daarna niet meer laten aangroeien. Dat zou voor mij voelen als verraad, alsof ik het allemaal alweer was vergeten. Ik weet niet hoe ik dat moet uitlegen.

Je hebt het heel goed uitgelegd, zegt Teodora. En ik snap wat je bedoelt. Maar uiteindelijk zul je het toch wel vergeten. Je hoeft je niet schuldig te voelen omdat jij het hebt overleefd. De doden zijn dood. Ze moeten begraven worden. Maar het is niet de taak van de overlevenden om voortdurend hun graf te bewaken.

Teodora gaat gauw de rode kaarsen op tafel aansteken, ter verhoging van de kerstsfeer. Op het dressoir prijkt een groot houten doopkruis. Wat ga je nu doen, ga je bij de politie? vraagt ze zonder zich om te draaien. Waarom zou ik bij de politie moeten gaan? vraagt Manuela verbaasd. Je krijgt als soldaat toch voorrang bij de sollicitatieprocedure? zegt Teodora verwonderd, want voor haar is dat voorrangrecht op een vaste baan bij de overheid juist de enige valide reden om bij het leger te gaan. Wat heeft dat ermee te maken? vraagt Manuela. Ik dacht dat je nu niet meer bij het leger zou willen blijven, zegt Teodora. Je kunt toch beter politieagent zijn dan soldaat? Dan verdedig je evengoed nog je land. Het is in principe net zo patriottisch. Het leger is iets totaal anders, zegt Manuela, blozend omdat de woorden van Teodora Gogean heel duidelijk uitdrukking hebben gegeven aan dat wat al haar familieleden en misschien ook wel haar superieuren denken, zonder dat ze het tegen haar durven te zeggen: dat zij niet meer in staat is om als militair aan de slag te gaan.

Maar hier ben je harder nodig, zegt Teodora. Sorry hoor, maar wat hebben wij nou met Afghanistan? Dat is zo ver weg. Italië heeft veel grotere problemen; de economische crisis die ons allemaal treft, Chinezen, illegalen, we worden erdoor overspoeld, je zult zien, na zonsondergang gaat hier niemand meer de deur uit, er geldt een avondklok. En dan nog de maffia, de camorra, we hebben hier zelf een oorlog, die hoef je echt niet twintigduizend kilometer verderop te gaan zoeken. Vierduizend vijfhonderd kilometer, preciezer

Manuela, het is niet veel verder dan IJsland, maar IJsland hoort bij Europa, daarom lijkt het voor je gevoel dichterbij, aardrijkskunde is geen wiskunde. Oké, jij hebt gestudeerd, ik weet dat soort dingen niet, als jij het zegt zal het wel zo zijn, protesteert Teodora. Maar het komt op hetzelfde neer, twintigduizend kilometer of vierduizend vijfhonderd, je kunt Italië veel beter dienen als politieagent, Manuela.

Tiberio Paris zei altijd dat Teodora te veel praatte, en vooral ook dat ze praatte zonder een blad voor de mond te nemen, ruw als puimsteen en scherp als een scheermes. Hij zei dat het door een gebrek aan opvoeding kwam, of door een communistische opvoeding, zoiets. Maar Manuela heeft Teodora's directheid altijd wel kunnen waarderen. Militaire opvoeding. Ze haalt haar schouders op en lacht haar toe. Maar ze geeft geen antwoord. Teodora zal toch nooit begrijpen wat die zwarte veer op de pet voor haar betekent.

Vorig jaar vierde Manuela kerst in de verwarmde tent, terwijl de wind het stof opblies dat neerdwarrelde op het tentzeil, op de camouflagepakken, op de huid, als een schurende streling. Een kerstlunch met bijna tweehonderd mensen, met een generaal van het RC West die vanuit Herat was gekomen, een kolonel van het TFS in Farah, de commandant van het 10e regiment en dat van de naburige Afghaanse brigade van de ANA, het nationale Afghaanse leger, een afgevaardigde van het Amerikaanse PRT en een verslaggever van een commerciële zender. De kapitein had haar opgedragen om bij de gewone soldaten te gaan zitten, zodat ze aan het andere uiterste van de eetzaal zat, ver van de lampen die het tafereel verlichtten als een filmset. De korporaal-chef-kok had zich uitgesloofd om te zorgen dat iedereen zich thuis voelde. De geur van knoflook, tomaat en Spaanse peper prikkelde hun neusgaten. Maar er was geen wijn en ook geen koffie, want de bevoorrading verliep hortend en stotend. Deze hoeft ik niet, ik ben vegetariër, had Jodice gezegd terwijl hij een dode vlieg uit zijn mond haalde. Hij had hem op de spaghetti van Zandonà gelegd, die hem onoplettend naar binnen had gewerkt, onder het domme gegrinnik van de andere soldaten.